

Simon Malmenvall*

**Franc Grivec in začetki akademskega
proučevanja ruske teološke misli na
Slovenskem¹***Franc Grivec and the beginnings of academic research into
Russian theological thought in Slovenia***Izvleček**

Katoliškega akademskega teologa in zgodovinarja Franca Grivca (1878–1963) je na podlagi njegovega bogatega raziskovalnega dela mogoče označiti za največjega slovenskega poznavalca vzhodnega krščanstva, ki je ob tem postavljaj temelje univerzitetnemu teološkemu študiju na Slovenskem. Pomemben del Grivčeve intelektualne zapuščine predstavlja odkrivanje teološke misli ruskih avtorjev iz 19. stoletja: Alekseja Homjakova, Fjodorja Dostojevskega in Vladimirja Solovjova. Grivčeva obravnava omenjenih piscev pomeni prvo osvetlitev ruskih klasikov s teološkega zornega kota v slovenskem akademskem okolju in v slovenskem jeziku. Pričujoči članek analizira Grivčevo recepcijo njihove teološke misli na podlagi njegovih reprezentativnih del, ki jih je sestavljal skozi svoje celotno akademsko udejstvovanje. Slovenski proučevalec se največ posveča Solovjovu, v katerem prepozna zagovornika zedinjenega krščanstva. Kljub opredeljenemu katoliškemu stališču in očitni osredotočenosti na nauk o Cerki (ekleziologijo) Grivca odlikuje pohvalno vrednotenje iskalske vneme, teoretične svežine in življenjskega zgleda ruskih avtorjev.

Abstract

On the basis of his rich research work, the Catholic academic theologian and historian Franc Grivec (1878–1963) can be described as the greatest Slovenian expert in Eastern Christianity, who also established the foundations of the university study of theology in Slovenia. An important part of Grivec's intellectual legacy is represented by exploring theologian ideas by the Russian 19th century authors: Aleksey Khomyakov, Fyodor Dostoevsky and Vladimir Solovyov. Grivec's research into these authors signifies the first presentation from the theological aspect in the Slovenian academic sphere and Slovenian language of these Russian classics. This article analyses Grivec's reception of their theological ideas on the basis of his representative works, which he created through his entire academic life. He devoted most attention to Solovyov, in whom he saw a proponent of united Christianity. In spite of his declared Catholic stance and obvious focus on teachings about the Church (ecclesiology), Grivec is also distinguished by a commendable evaluation of the investigative ardour, theoretical freshness and exemplary lives of the Russian authors.

* doc. dr. Simon Malmenvall, Katoliški inštitut, Fakulteta za pravo in poslovne vede; Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, e-pošta:simon.malmenvall@kat-inst.si, simon.malmenvall@teof.uni-lj.si

1 Vsebina tega prispevka je del temeljnega raziskovalnega projekta 917 – Slovenska intelektualna zgodovina v luči sodobnih teorij religije: od ločitve duhov in kulturnega boja do komunistične revolucije, ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) iz državnega proračuna.

Ključne besede: Franc Grivec (1878–1963), ruska teološka misel, pravoslavlje, zgodovina visokega šolstva, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.

Key words: Franc Grivec (1878–1963), Russian theological thought, Orthodoxy, history of higher education, Faculty of Theology of the University of Ljubljana

Ruski misleci in Grivčev položaj v akademskem okolju

Slovensko akademsko okolje zaradi svoje majhnosti in tradicionalne umeščenosti v srednjeevropski kulturni krog ne slovi po sistematičnem poznavanju vzhodnih različic krščanstva in dežel, ki so (bile) z njimi neposredno povezane. Ne glede na takšno splošno omejitev, je na tem področju vendarle primerno izpostaviti izjemnega posameznika, katoliškega duhovnika, teologa in zgodovinarja Franca Grivca (1878–1963). Kot dolgoletnega (1920–1963) profesorja na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani, ki je v takratnem obdobju postavljaj temelje univerzitetnemu teološkemu študiju na Slovenskem, ga je na podlagi njegovega bogatega raziskovalnega in pedagoškega dela mogoče označiti za največjega slovenskega mednarodno uveljavljenega strokovnjaka za nauk o Cerkvu (ekleziologijo), vzhodnokrščansko teologijo in misijonarsko delovanje svetih bratov Cirila (um. 869) in Metoda (um. 885).² Izhajajoč iz njegove bibliografije³ in sposobnosti združevanja različnih humanističnih metodoloških pristopov, zlasti teoloških, zgodovinopisnih in filoloških,⁴ je Grivčevo raziskovanje, ki se odraža skozi njegovo celotno akademsko udejstvovanje, opredeljevalo proučevanje štirih glavnih tem.⁵ Raziskovalčeva pozornost je tako veljala predvsem (katoliški) ekleziologiji, teologiji in zgodovini vzhodnokrščanskih Cerkvu,⁶ življenju in dediščini Cirila in Metoda⁷ oziroma srednjeveški slovanski religiozni kulturi. Pomembna razse-

2 Pregledni intelektualni biografiji Franca Grivca: Metod Benedik, Franc Grivec – profesor, *Grivčev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2003, str. 7–25; France Dolinar, Franc Grivec, *Bogoslovni vestnik*, 53, 1993, št. 3, str. 247–263.

3 Doslej najpopolnejša bibliografija Franca Grivca: Lojze Kovačič, Grivčeva bibliografija, *Grivčev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2003, str. 39–68.

4 Neža Zajc, Franc Grivec (1878–1963) in ruske študije, *Monitor ISH*, 16, 2014, št. 1, str. 199, 201; Neža Zajc, Uvod v osebno teologijo Franca Grivca – širina in namen Grivčevega proučevanja slovanske pismenosti, *Bogoslovni vestnik*, 78, 2018, št. 4, str. 909–913.

5 Simon Malmenvall, Ekleziologija Vladimirja Solovjova v delih Franca Grivca, *Bogoslovni vestnik*, 78, 2018, št. 4, str. 944.

6 Med pomembnejša Grivčeva dela o teologiji in zgodovini vzhodnokrščanskih Cerkvu je mogoče šteti: *Pravoslavje* (1918), *Cerkveno prvenstvo i edinstvo po bizantinskem pojmovanju* (1921) in *Vzhodno bogoslovje* (1956).

7 Med pomembnejša Grivčeva dela o cirilmetodijskem vprašanju spadajo naslednja: *Zarja stare slovenske književnosti: frisinški spomeniki v zarji sv. Cirila in Metoda* (1942), *Žitja Konstantina in Metoda* (1951), *Konstantin und Method: Lehrer der Slaven* (1960), *Ciril-metodijska ideja* (1962), *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod* (1963).

žnost njegovega opusa predstavlja tudi odkrivanje teološke misli modernih ruskih pisateljev in filozofov Alekseja Stepanoviča Homjakova (1804–1860), Fjodorja Mihajloviča Dostojevskega (1821–1881) in Vladimirja Sergejeviča Solovjova (1853–1900).⁸ Grivčevo raziskovanje omenjenih treh piscev je pionirsko, saj predstavlja prvo znanstveno osvetlitev ruskih klasikov moderne dobe s teološkega zornega kota v slovenskem jeziku in slovenskem akademskem prostoru.

Ob upoštevanju dejstva, da tvori proučevanje ruskih pravoslavnih mislecev eno od nosilnih tem opusa obravnavanega profesorja, je pričujoči članek zasnovan kot analiza Grivčeve recepcije teološke misli Homjakova, Dostojevskega in Solovjova, zlasti na področju ekleziologije, odnosa do vzajemnosti med slovanskimi narodi in uveljavljanja krščanskih načel v družbi. Analiza zajema izbrana reprezentativna dela o treh ruskih mislecih, ki jih je Grivec sestavljal skozi svoje celotno akademsko udejstvovanje, od zgodnjega obdobja na začetku 20. stoletja vse do poznega obdobja v šestdesetih letih. Med reprezentativnimi deli so najvidnejša naslednja: Vladimir Sergejevič Solovjev (1917),⁹ Dostojevskij o pravoslavju in katoličanstvu (1918), Fjodor Dostojevskij in Vlad. Solovjev (1931), O teologiji A. S. Homjakova (1934), Solowjew, Wladimir (1937), Od sv. Tomaža Akvinskega do Vladimira Ser-

Franc Grivec (1878–1963)
(dLib).

- 8 Pregledne študije o teološkem in družbenem udejstvovanju Homjakova: Vladimir Z. Zavitnev, *Aleksej Stepanovič Homjakov. Trudy Homjakova v oblasti bogoslovija*, Kijev: Tipografija I. I. Gorbunova, 1902; Ernst C. Suttner, *Offenbarung, Gnade und Kirche bei A. S. Chomjakov*, Würzburg: Augustinus Verlag, 1967; Vjačeslav A. Košelev, *Aleksej Stepanovič Homjakov: Žizneopisanie v dokumentah, rassuždenijah i razyskanijah*, Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2001. Monografski obravnavi religioznega vidika pri Dostojevskem: Nikolaj A. Berdjaev, *Mirosozercanie Dostoevskago*, Praga: YMCA-Press, 1923; James P. Scanlan, *Dostoevsky the Thinker*. Ithaca: Cornell University Press, 2002. Pregledi življenja in teološke misli Solovjova: Michel D'Herbigny, *Vladimir Soloviev (1853–1900): un Newman russe*, Pariz: Gabriel Beauchesne, 1911; Ludolf Müller, *Das religionsphilosophische System Vladimir Solovjews*, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1956; Leonid I. Vasilenko, *Vvedenie v russkuju religioznuju filosofiju: Kurs lekcij*, Moskva: Pravoslavnyj Svjato-Tihonovskij Bogoslovskij institut, 2004, str. 54–101.
- 9 Čeprav je Grivec znal rusko, se je pri poslovenjenem zapisu priimka Solovjov (Соловьѳв, Solov'ëv) ravnal po nemškem zgledu (Solowjew). Sodobna poslovenjena oblika »Solovjov« se od Grivčeve razlikuje v tem, da upošteva palatalizirani (mehčani) e (ë).

gejeviča Solovjeva (1960) in odlomki iz druge izdaje monografije *Cerkev* (1943). Ta predstavlja Grivčevo prebojno delo na področju ekleziologije¹⁰ in obenem prvi pregled katoliškega nauka o Cerkvi v slovenskem jeziku.

Že zgoraj naštete objave potrjujejo, da se je v danem kontekstu Grivec največ posvečal Solovjovu, v katerem je prepoznaval zagovornika zedinjenega krščanstva oziroma sinteze med papeško avtoriteto in odrešenjskim poslanstvom ruskega naroda.¹¹ Podobno kakor je Solovjov skozi svoje ustvarjanje odražal za takratno rusko visoko kulturo neobičajno dialoško odprtost do katolištva, tako je tudi za Grivca značilen razumevajoč odnos do pravoslavja, med drugim je pri objektivnih dogmatičnih razhajanjih dosledno upošteval družbenozgodovinske in terminološke spremenljivke. Kljub temu je pri njem opazna zvestoba uradnemu stališču katoliške Cerkve takratnega časa, ki še ni poznala ekumenizma v sodobnem pomenu, saj se je v razmerju do pravoslavnih struktur zavzemala za t. i. uniatsko metodo, to je vrnitev in vključitev »vzhodnih razkolnikov« v katoliško Cerkev kot edini pravi Kristusov duhovni organizem na zemlji ob ohranitvi njihovih liturgičnih in pravnih posebnosti. Grivec je to stališče nadgrajeval z idejo o povezovalnem značaju dediščine svetih Cirila in Metoda ter (katoliških) Slovanih kot posrednikov med Vzhodom in Zahodom. Na tem pragmatičnem združevalnem temelju je gradil tudi celotno svoje raziskovanje srednjeveških cerkvenih in filoloških vprašanj.¹²

Idejno ozadje ruskih mislecev

Za razumevanje kulturnozgodovinskega konteksta Grivčeve obravnave ruskih avtorjev je smiselno izpostaviti njihovo umeščenost v skupino t. i. neakademskih teologov, ki so delovali zunaj uradnega okvira Ruske pravoslavne Cerkve in njenih visokošolskih ustanov. Neakademski teologi po svoji osnovni formaciji niso bili niti teologi niti duhovniki, a so z ustvarjalnim obujanjem cerkvenega izročila in družbeno angažiranimi deli sooblikovali rusko krščansko misel 19. stoletja ter tako pripomogli k utrditvi novega pojava laiške teologije. Za nekatere

10 Simon Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 945. Grivec v svoji *Cerkvi* opozarja na takrat nekoliko zapostavljeno razsežnost Cerkve kot organizma, »Kristusovega telesa« na zemlji. Podoba telesa je prav v letu druge izdaje Grivčeve *Cerkve* na ravni cerkvenega učiteljstva (znova) povzdignil papež Pij XII. (1939–1958) v encikliki *Mystici corporis Christi* (1943), še bolj pa se je ta podoba uveljavila v dogmatični konstituciji drugega vatikanskega koncila (1962–1965) o Cerkvi *Lumen gentium* (1964). V tem pogledu lahko Grivec velja za nekakšnega predhodnika drugega vatikanskega koncila.

11 Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 953–955.

12 Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 953–955; Zajc, *Uvod v osebno teologijo*, str. 902–904, 913; Nik Trontelj, Franc Grivec – ekleziolog in učitelj na Teološki fakulteti UL (ur. Bogdan Kolar), *Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in ohranitev Univerze v Ljubljani*, Ljubljana: Teološka fakulteta, 2019, str. 48–49, 51–53.

neakademske teologe je značilno tudi to, da so po svoji smrti v domačem in mednarodnem prostoru postali znani kot velika imena ruske klasične literature. Med njimi je poleg Solovjova vredno omeniti vsaj še Alekseja Stepanoviča Homjakova, Nikolaja Vasiljeviča Gogolja (1809–1852) in Fjodorja Mihajloviča Dostojevskega.¹³

Kakor drugi predstavniki filozofsko-literarnega kroga slovanofilov iz sredine 19. stoletja, ki so zagovarjali posebnost ruske zgodovinske poti v razmerju do preostale Evrope, tudi Aleksej Homjakov pri obravnavi religije in pravoslavne Cerkve, povzemajoč apostola Pavla, vseskozi izpostavlja podobo Cerkve kot telesa ali organizma. Tu dosledno uporablja pojem složne povezanosti ali zbornosti (rus. *соборность*), ki je rdeča nit njegove osrednje teološke razprave *Cerkev je ena* (rus. *Церковь одна*, okrog 1845).¹⁴ S tem pojmom, delno prevzetim po *Mislih* (fr. *Pensées*, 1670) znamenitega matematika in filozofa Blaisa Pascala (1623–1662)¹⁵ ter nadgrajenim z ekleziologijo akademika in moskovskega metropolita (1821–1867) Filareta Drozdova (1782–1867), označuje notranjo edinost oziroma sprejemanje cerkvenega izročila v pravoslavju na podlagi ljubezni do Boga in bližnjega,¹⁶ katere sad je usklajenost med laiškim in hierarhičnim delom istega »telesa« Cerkve. Po Homjakovu naj bi bila prav zbornost, v resnici sorazmernost medsebojne ljubezni in soglasja na področju nauka, ki se najbolje odraža skozi zasedanja cerkvenih zborov oziroma koncilov, na katerih se zbirajo škofje in drugi predstavniki Cerkve, branilka ruske duhovnosti in države pred škodljivimi vplivi Zahoda. Delovala naj bi kot dopolnitev tradicionalne vaške skupnosti ali občine (rus. *община*) ter posledično protiutež dvema »stranpotema« v razmerju do izvirnega apostolskega in patriističnega krščanstva: tako katoliški zunanji »prisili«, zgoščeni v pravno-racionalističnem razumevanju vere, in skorajda neomejeni papeški oblasti, kakor tudi protestantski »praznini«, zgoščeni v individualnem

13 Pavel V. Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija: Russkoe vneakademičeskoe bogoslovie XIX veka*, Moskva: Izdatel'stvo PSTGU, 2017, str. 6–8, 13, 368–369; Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 945.

14 Aleksej S. Homjakov, *Sočinenija bogoslovskie*, Sankt Peterburg: Nauka, 1995, str. 39–56; Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija*, str. 172–173.

15 Homjakov se pridružuje Pascalovi kritiki papeške doktrinarne »samovolje«, njegove politično-monarhične vloge in poenostavljenega enačenja Cerkve s papeštvom. O Pascalovem odmevu v ruski kulturi: Boris N. Tarasov, *Mysljaščij trostnik: Žizn' i tvorčestvo Paskalja v vosprijatii russkih filozofov i pisatelej*, Moskva: Jazyki slavjanskih kul'tur, 2009.

16 V tem pogledu je poveden izrek Homjakova, ki pred posameznika postavlja skupnost: »Nihče se ne zveliča sam. Zveličani se zveliča v Cerkvi kot njen ud in v edinosti z vsemi drugimi njenimi udi.« (Aleksej S. Homjakov, *Sočinenija*, zv. 2: *Raboty po bogosloviju* (ur. Vjačeslav A. Košelev), Moskva: Moskovskij filosofovskij fond, 1994, str. 19; Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija*, str. 173) V podobnem »pasivnem« ključu ruski mislec osebno moralno odgovornost podreja moči božje milosti kot predpogoju oblikovanja posameznikove ljubezni do sočloveka in Cerkve, ki vodi v predanost verskim resnicam oziroma dogmam (Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija*, str. 178–179, 181).

razlaganju Svetega pisma in okrnjenosti zakramentalne prakse.¹⁷ Poudarjanje zbornosti in nezaupanje ne le v avtoriteto papeža, temveč tudi avtoriteto in teološko izobrazbenost drugih vrhovnih cerkvenih dostojanstvenikov (patriarhov, metropolitov) je Homjakovu dalo sloves predstavnika »laiške teologije« in ga posredno zbližalo z nekaterimi prviniami takratnega nemškega liberalnega protestantizma.¹⁸ Kljub svoji polemičnosti in občasni enostranskosti, ki je bila vsaj delno posledica pomanjkanja akademske teološke izobrazbe, so prav dela ruskega laiškega teologa omogočila, da si moderne in sodobne pravoslavne teologije ni mogoče predstavljati brez pojma zbornosti.¹⁹

Ena od ključnih značilnosti teološke razsežnosti Dostojevskega, ki se v največji meri odraža skozi roman *Bratje Karamazovi* (1879–1880), je njegova izvirna antropologija,²⁰ poglobljeno prikazovanje duševnih in duhovnih iskanj posamezne osebe v razmerju do drugih in družbenega okolja. Dostojevski o Bogu ne govori spekulativno in sistematično, temveč tako, da se posveča človeku, ki ga označuje za »največjo skrivnost«, od koder se poraja priznanje človeške šibkosti in odrešilna moč božjega usmiljenja, medsebojno prepletena dinamika notranjega »pekla« in »nebes«. Po eni strani ruski pisatelj s svojo t. i. polifonično metodo²¹ vzpostavlja svobodno idejno izmenjavo med zavzeto mislečimi literarnimi liki,²² kar je že na začetku 20. stoletja v svojem delu *Svetovni nazor Dostojevskega* (rus. *Мирозерцание Достоевского*, 1923) poudarjal znameniti ruski religiozni filozof Nikolaj Aleksandrovič Berdjajev (1874–1948). Po drugi strani pa se skozi potek romanesknega dogajanja vendarle osredotoča na osebo Jezusa Kristusa kot

-
- 17 Pavel V. Hondzinskij, Sinodal'naja reforma i ekklesiologija pervyh slavjanofilov: A. S. Homjakova i Ju. F. Samarina, *Vestnik PSTGU. Bogoslovie, filosofija*, 37, 2011, št. 5, str. 57–59; Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija*, str. 182–183, 188–189; Aleksej A. Peškov, *Ekkleziologija A. S. Homjakova v ocenke akademičeskogo bogoslovija XIX – načala XX vv.* (v kontekste svjatootečeskogo nasledija I–III vv.), *Trudy Nižegorodskoj duhovnoj seminarii*, 15, 2017, str. 58–60, 63, 66, 68, 71; Vadim V. Kirjuhina, *Ekkleziologija A. S. Homjakova. Vypusknaja kvalifikacionnaja rabota*, Belgorod: Belgorodskij gosudarstvennyj nacional'nyj issledovatel'skij universitet, Social'no-teologičeskij fakul'tet, 2017, str. 45–46.
- 18 Ludolf Müller, *Der Einfluss des liberalen Protestantismus auf die russische Laientheologie des 19. Jahrhunderts*, *Kirche im Osten*, 3, 1960; Aleksej A. Peškov, *Ekkleziologija A. S. Homjakova*, str. 57–58, 70.
- 19 Peškov, *Ekkleziologija A. S. Homjakova*, str. 70, 73; Sergej S. Horužij, *Opyty iz ruskoj duhovnoj tradicii*, Moskva: Parad, 2005, str. 132; Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija*, str. 165.
- 20 Giuseppe Ghini, *Imago Dei anthropology in Dostoevsky's The Brothers Karamazov*, *Church, Communication and Culture*, 2, 2017, št. 3, str. 206–207, 209; Tat'jana Magaril-Il'eva, *Bogoslovie Dostoevskogo v ponimanijah Berdjaeva*, *Dostoevskij i mirovaja kul'tura*, 3, 2020, št. 3, str. 120, 130–131, 137; Simon Malmenvall, *Dostojevski in Bahtin: širina in omejenost koncepta polifoničnega romana*, *Dostojevski in jaz* (ur. Matevž Kos), Ljubljana 2021, str. 115.
- 21 Reprezentativna priložnost o literarnoteoretičnem konceptu polifoničnega romana pri Dostojevskem: Joe E. Barnhart (ur.), *Dostoevsky's Polyphonic Talent*, Lanham: University Press of America, 2005; Mihail M. Bahtin, *Problemi poetike Dostojevskega*, Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2007.
- 22 Magaril-Il'eva, *Bogoslovie Dostoevskogo*, str. 128–129.

»človeka na meji z Bogom in Boga na meji s človekom« ter Cerkev kot prostor uresničevanja pristne ljubezni. Prav Kristus človeku omogoča odkrivati njegovo pravo naravo in tako svobodno izbrana dejanja (najstvo) usklajevati z njegovim vnaprej danim obstojem (eksistenco). Vez med posamezno osebo in Kristusom v romanih Dostojevskega napotuje k sklepu, da je človek na zemlji zgolj začasni prebivalec, čigar pot se dovrši v večnosti, kamor vodi od Boga dana svoboda kot predpogoj odločitve za dobro. Vez med posamezno osebo in Kristusom zadeva tudi pojmovanje resnice, ki je za pisatelja vedno živa in osebna ter se po zgledu božjega Sina razodeva skozi svobodno odločitev za nesebično darovanje sočloveku.²³ To najbolje povzema evangelijska prilika o pšeničnem zrnju (Jn 12,20–24), v jedru katere je nauk o potrebnosti asketskega prečiščevanja in sprejemanja trpljenja ali umiranja samemu sebi kot predpogoju spreobrnjenja, dajanja sadu v medčloveških odnosih in dovršitve v večnosti.²⁴

Teološko razsežnost²⁵ Vladimirja Solovjova najbolj poglobljeno kaže ta ekleziološki razpravi *Veliki spor in krščanska politika* (rus. *Великий спор и христианская политика*, 1883) ter *Rusija in vesoljna Cerkev* (fr. *La Russie et l'Eglise universelle*, rus. *Россия и вселенская Церковь*, 1889). Za Solovjova je osrednji intelektualni cilj vseskozi ostajal enak: poiskati celovitost znanja in življenja kot odsotnost nasprotij med vero in razumom. V kontekstu iskanja celovitosti posebno mesto zaseda želja po vnovični edinosti med vzhodnim (pravoslavnim) in zahodnim (katoliškim) delom iste vesoljne Cerkve. Ekumenski naboj njegove misli temelji na še vedno obstoječi mistični edinosti med vzhodnim in zahodnim delom, ki se kaže v priznavanju Jezusa Kristusa kot pravega Boga in pravega človeka (Bogočloveka), nadaljevanju skupnega apostolskega nasledstva njune hierarhije in črpanju duhovnih moči iz istih zakramentov.²⁶ Solovjov svojega ekumenskega razpoloženja ne razume v smislu odhoda iz Ruske pravoslavne Cerkve, temveč kot zedinjenje obeh delov Cerkva v istem Kristusovem mističnem telesu

23 Tatjana Kasatkina, Bogoslovie Dostojevskogo: problemy ponimanija i opisaniya, *Dostojevskij i mirovaja kultura*, 5, 2019, št. 3, str. 18–20, 22, 28, 30–31; Malmenvall, Dostojevski in Bahtin, str. 117, 121–124; Magaril-Il'eva, Bogoslovie Dostojevskogo, str. 131, 133, 135.

24 Ghini, *Imago Dei* anthropology, str. 207–209, 214–215; Tomas Spidlik, *The Spirituality of the Christian East: A Systematic Handbook*, Kalamazoo: Cistercian Publications, 1986, str. 57.

25 Meja med filozofijo in teologijo pri Solovjovu ni jasna. Leonid Ivanovič Vasilenko, strokovnjak za zgodovino ruske religiozne filozofije, pojasnjuje (Vasilenko, *Vvedenie*, str. 62–63, 367, 371), da se Solovjov v razmerju do pravoslavne Cerkve, ki ji je po krstu pripadal, ni zavezal k doktrinarni »čistosti« svojih del. Ruski mislec je pisal predvsem za delno že sekularizirano izobraženo javnost in jo nagovarjal v filozofskem jeziku kot dejaven kristjan z zapletenim odnosom do cerkvene hierarhije. Poleg tega Solovjov ni sprejemal ločevanja med filozofijo in teologijo, temveč je hrepenel po notranji in zunanji obnovitvi Cerkve kot organizma verujočih, ki bi v ljubezni do Kristusa (Bogočloveka) poskušal združiti celotno človeštvo. Na tej podlagi bi se morala Cerkev lotiti povezovanja in »krščanskega preobražanja« različnih človekovih dejavnosti (politike, izobraževanja, umetnosti itd.), ki bi pričale o »vseenotnosti« človeštva v Kristusu. (Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 945).

26 Simon Malmenvall, Iskanje edinosti in vesoljnosti Cerkve: ekleziologija Vladimirja Solovjova in Georgija Florovskega, *Bogoslovni vestnik*, 75, 2015, št. 2, str. 348–349.

na zemlji pod vodstvom rimskega škofa oziroma papeža, kar bi pravzaprav pomenilo razširitev in prenovitev obstoječe katoliške Cerkve.²⁷ Tovrstne prenovljene družbe ne omogoča le cerkvena hierarhija pod vodstvom papeža, temveč tudi svetovna država pod vodstvom ruskega imperatorja, ki naj postane posvetna roka papeževe duhovne oblasti. Ideal vesoljnosti Cerkve se tako pri Solovjovu prenaša tudi na vesoljnost posvetne oblasti, ki naj bi skupaj s Cerkvijo verniku pomagala k svobodnemu uresničevanju krščanskih načel v družbenem življenju.²⁸ V tem pogledu Solovjov organiziranost obstoječe katoliške Cerkve sprejema tudi kot pragmatični temelj družbenega udejstvovanja proti vse močnejšim »protikrščanskim silam«.²⁹ Ekleziologijo Solovjova nadalje opredeljuje prepričanje o preseganju kulturnih razlik med Vzhodom in Zahodom. Glavno značilnost vzhodne kulture Solovjov prepoznava v pokornosti vsega človeškega nadnaravnim dobrinam (prevlada božjega), glavno značilnost zahodne pa v individualni ustvarjalnosti človeka (prevlada človeškega). Oba vidika človekovega odnosa do življenja je po njegovem mnenju uspelo začasno uskladiti zgolj antični Cerkev, ki ju je povezala z Bogočlovekom Kristusom kot idealom polne človeškosti. V sodobnem času naj bi bila tovrstno sintezo v okviru Cerkve sposobna vzpostaviti povezovalna ruska kultura, za katero naj bi bilo značilno tako sprejemanje najboljših izkušenj tujih narodov kakor tudi še ohranjena vera v Boga s čutom za iskanje resnice.³⁰

Grivčeva kritičnost do Homjakova in visoko vrednotenje Solovjova

Franc Grivec v svojem članku iz leta 1934 z naslovom O teologiji A. S. Homjakova, objavljenem v *Bogoslovnem vestniku*, znanstveni reviji ljubljanske Teološke fakultete, polemično, a hkrati razmeroma uravnoteženo izpostavlja dobre in slabe plati idej Homjakova. Tu se, kakor tudi pri obravnavi drugih ruskih mislecev, skoraj izključno posveča njegovi ekleziologiji. Posebej omenja njegov življenjski zgled, s katerim je krščanstvu priboril ugled med takratno rusko laiško inteligenco, ki si pred tem ni predstavljala združljivosti pravoslavja z visoko izobrazbenostjo porajajoče se meščanske družbe. Zgled Homjakova je pripomogel, da se je okrog omenjenega utemeljitelja slovanofilstva zbrala skupina ljubiteljev ruskih izraznih oblik pravoslavne vere.³¹

»Aleksej Stepanovič Homjakov, veliki buditelj ruske pravoslavne samoza-vesti /.../, je velik mislec /.../, a še večji v življenju. Njegova veličina je v idealnem spajanju verske misli in odločno religioznega življenja. Njegova teologija je s te

27 Malmenvall, *Iskanje edinosti*, str. 349; Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 946; Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija*, str. 369.

28 Malmenvall, *Iskanje edinosti*, str. 349.

29 Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija*, str. 382, 384; Vasilenko, *Vvedenie*, str. 54, 56–57, 76.

30 Malmenvall, *Iskanje edinosti*, str. 350–351; Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 947; Hondzinskij, *Cerkov' ne est' akademija*, str. 371; Vasilenko, *Vvedenie*, str. 78–79.

31 Franc Grivec, *O teologiji A. S. Homjakova*, *Bogoslovni vestnik*, 14, 1934, št. 1, str. 5.

strani resnično življenjska. /.../ To je ne samo teorija, ampak tudi doživetje in izkustvo. /.../ Verske dolžnosti in stroge poste je izvrševal celo na popotovanju. /.../ Z globoko krščansko vdanostjo je mirno prenašal težke preizkušnje življenja, smrt prvih otrok in prezgodnjo smrt (l. 1852) nad vse ljubljene soproge.«³²

Po drugi strani slovenski raziskovalec svari pred senčno razsežnostjo slovanofilstva – temeljno in predsodkov polno protikatoliško usmeritvijo. Korenina protikatoliške drže naj bi bilo prepričanje o mesijanskem poslanstvu Rusije oziroma njenega pravoslavja za rešitev krščanstva pred vse bolj sekularno meščansko družbo, ozko juridično-racionalnim katolištvom in notranje izpraznjenim protestantizmom.³³ Tu se Grivec opira zlasti na obsežno in nesistematično zbirko komentarjev Homjakova z naslovom *Zapiski o svetovni zgodovini* (rus. *Zanucku o vseмирной истории*), ki je sproti nastajala med letoma 1839 in 1860, to je skozi celotno njegovo zrelo in pozno obdobje.³⁴ S tem ko so v prid urejeni cerkveni organizaciji uvedli monarhično pristojnost papeža in v obrazec nikejsko-carigrajske veroizpovedi dodali besedno zvezo *Filioque*, so katoliki, sodeč po omenjenih *Zapiskih*, »zavrgli svobodo, da bi rešili edinost«, medtem ko so protestantje v svojem uporu proti gospodovalnosti katoliške Cerkve »zavrgli edinost, da bi rešili svobodo«.³⁵ Krščanski Vzhod pa je medtem v polnosti ohranil načelo svobode in edinosti ter se po razkolu med Rimom in Konstantinoplom sredi 11. stoletja pomladil s pridobitvijo velikega dela slovanskih dežel.³⁶ Grivec je nadalje še bolj kritičen do stališča slovanofilske teologije, po katerem krščanska resnica ni v domeni razuma, temveč izkustva medsebojne ljubezni in božje milosti, ki ustvarja zbornost Cerkve in omogoča ohranjanje čistosti vere. To stališče naj bi bilo prvenstveno usmerjeno proti katolištvu, navezano pa naj bi bilo na takratno »ozračje absolutistične Rusije«, ki je omejevala delovanje verskih skupnosti zunaj pravoslavne Cerkve.³⁷ Grivec v zaključku svojega članka sicer priznava, da imajo misli Homjakova trajno vrednost glede »notranjega bistva nadnaravnega cerkvenega organizma« in pomembnosti »iskrenega življenja po veri, življenja s Cerkvijo«.³⁸

Kakor v članku O teologiji A. S. Homjakova se Grivec tudi slabo desetletje pozneje v svojem priročniku *Cerkev* ruskemu mislecu posveča s podobnimi pou-

32 Grivec, O teologiji, str. 3–4.

33 Prav tam, str. 20–22.

34 Prav tam, str. 10–13.

35 Grivec pomenljivo povzema Homjakova: »Velikost bratomornega zločina proti bratski ljubezni vesoljne Cerkve ni toliko v vprašanju zmotnosti *Filioque* [glede izhajanja Svetega Duha iz Očeta ali iz Očeta in Sina], kolikor v dejstvu, da partikularna zapadna Cerkev /.../ tega vprašanja ni prej predložila vzhodni Cerkvi, da bi se rešilo v vzajemnem soglasju ljubezni.« (Prav tam, str. 19) »Latinstvo samo se je že ob postanku pojavilo kot protestantizem, kot uporniško prisvajanje pravice samolastnega reševanja verskih vprašanj. /.../ Vsak protestant je nekak papež. Upor protestantov proti rimski Cerkvi je logična posledica rimskega upora proti vesoljni Cerkvi.« (Prav tam, str. 20)

36 Prav tam, str. 14.

37 Prav tam, str. 17–18, 23.

38 Prav tam, str. 23.

darki in sklepi. Še več, na osmih tematsko zaključenih mestih, kjer neposredno omenja Homjakova,³⁹ se o njem izreka izključno v kritičnem ključu in izpostavlja enostranskost njegove ekleziologije. Grivec med drugim Homjakovu očita, da so pod njegovim vplivom ruski teologi moderne dobe pričeli napadati katoliško pojmovanje Cerkev, ki v medsebojno neločljivo razmerje postavlja njen duhovni in pravni vidik. Da bi se od tega čim bolj razlikovali, so v pravoslavni pogled uvedli nejasno razlikovanje med kleriki in laiki. Tu naj bi zadostovala vez njihove medsebojne ljubezni, delovanje Cerkev naj bi nasploh vodila božja milost, predvsem pa naj bi preprostemu ljudstvu kot nosilcu konservativnega načela pripadalo poslanstvo ohranjanja pravovernosti, kar pomeni, da so škofje na cerkvenih zborih zgolj zastopniki vere svojega ljudstva.⁴⁰ »Homjakov /.../ izrečno uči, da cerkveni zbor dobiva nezmotnost in vesoljnost od recepcije ali od soglasnega priznanja celega telesa Cerkev, tj. od naroda.«⁴¹ Grivec nadalje ponavlja svoje glavno stališče o ruskem teologu: »Nauk Homjakova vede v subjektivizem /.../, v negacijo objektivnega razodetja in hierarhične učiteljske oblasti.«⁴² Slovenski proučevalec teološko misel Homjakova umešča v kontekst pravoslavja kot celote, ki nima enovitega hierarhičnega vodstva in je razcepljeno na posamezne regionalne ali nacionalne Cerkev: »Sedanje stanje vzhodne Cerkev brez vidnega vesoljnega edinstva indirektno pospešuje idejo nevidne Cerkev.«⁴³

Članek Vladimir Sergejevič Solovjev, ki ga je Grivec leta 1917 objavil v slovenski katoliški intelektualni reviji *Čas*, predstavlja prvo celovitejšo osvetlitev omenjenega ruskega misleca ne le v kontekstu Grivčevega opusa, temveč v slovenskem jeziku nasploh. Gre za jedrnato besedilo, v katerem avtor bralca seznanja z življenjsko potjo in idejami Solovjova, »preroka cerkvenega zedinjenja«, ki »se ni mogel zadovoljiti z ozkimi mejami zaostalega in separatističnega ruskega pravoslavja«. ⁴⁴ Mogoče je opaziti, da Grivec v tem besedilu filozofski in pesniški plati Solovjova ne namenja posebne pozornosti. ⁴⁵ Rdeča nit Grivčevega besedila je ekleziologija Solovjova ter s tem povezano vprašanje (ponovne) edinstva med katoliško in pravoslavno Cerkvijo, ki bi nastopilo skozi zedinjenje ali unijo pravoslavne Cerkev s katoliško. ⁴⁶ Grivec ob razlaganju Solovjova poudarja, da pravoslavna Cerkev sama po sebi ne uči herezij, saj za uradno doktrinarno avtoriteto priznava zgolj sedem vesoljnih cerkvenih zborov iz prvega tisočletja krščanstva, ki jih sprejema tudi katoliška stran. Poleg tega se za njimi niso odvijali novi cerkveni zbori, ki bi jih pravoslavna Cerkev razglasila za vesoljne. Tako naj bi

39 Franc Grivec, *Cerkev* [druga izdaja], Ljubljana: Ljudska knjigarna, 1943, str. 6, 92–92, 99, 113–114, 162, 268–272, 282–283, 359–360.

40 Prav tam, str. 26, 91–92, 113–114, 162, 359.

41 Prav tam, str. 360.

42 Prav tam, str. 271.

43 Prav tam, str. 282.

44 Franc Grivec, Vladimir Sergejevič Solovjev, *Čas: znanstvena revija Leonove družbe*, 11, 1917, št. 6, str. 254.

45 Malmenvall, Ekleziologija Vladimirja Solovjova, str. 947.

46 Grivec, Vladimir Sergejevič Solovjev, str. 254–256, 258.

veljalo, da so vse doktrinarne izjave proti katoliški Cerkvi zgolj zasebno mnenje posameznih pravoslavni teologov ali teoloških šol, katoliška stališča, zlasti spor *Filioque* glede izhajanja Svetega Duha, pa naj bi bil del pričakovanega »dogmatičnega razvoja«, ki ga pravoslavna Cerkev prav zaradi ločenosti od Rima in svoje razdrobljenosti na regionalne ali nacionalne Cerkve ni bila sposobna nadaljevati. Še več, na ruskem ozemlju se je krščanstvo pojavilo s posredovanjem Bizanca v času, ko je bil ta še v edinosti z Rimom, zato Rusi za obsojanje katoliške Cerkve nimajo zgodovinske utemeljitve.⁴⁷

V tem besedilu se Grivčeva recepcija Solovjova kaže kot že izoblikovana. Grivec v poznejših besedilih Solovjova resda osvetljuje z obširnejšimi razlagami, a svojega dojetanja in vrednotenja ruskega misleca v bistvenem ne spreminja. Obravnavano besedilo je tako smiselno označiti za nekakšen program, po katerem bo Grivec slovenskemu bralcu Solovjova predstavljal še naprej, vse do svojega zadnjega članka o njem iz leta 1960. Grivčeva besedila o Solovjovu so tako zgolj variacije na isto temo.⁴⁸ Takšno dojetanje se potrjuje tudi v kratkem in reprezentativnem besedilu, ki ga je Grivec leta 1937 kot geslo »Solowjew, Wladimir« prispeval za deveti zvezek znamenitega nemškega priročnika *Lexikon für Theologie und Kirche*. Tu Solovjova razglaša za katoličana, saj mu poleg uniatske ideje pripisuje prestop v katoliško Cerkev leta 1896, to je štiri leta pred smrtjo. Grivec razlikuje med dvema smerema v delih Solovjova: filozofsko smer, ki je rasla iz njegove prvotne intelektualne formacije, in teološko-ekleziološko. Prevladujoča pozornost do ekleziologije ruskega misleca je v tem primeru razumljiva, saj gre za geslo v leksikonu, namenjenemu osvetljevanju tematik iz »teologije in Cerkve«, kar je razvidno že iz njegovega naslova.⁴⁹

Podobno je mogoče trditi o pristopu v odlomkih Grivčeve *Cerkve*. Čeprav gre pri tem delu za splošni katoliški pregled ekleziologije, je pri skoraj vsakem podpoglavju te štiristo strani dolge monografije upoštevano in s takratnega katoliškega zornega kota kritično ovrednoteno pravoslavno stališče. Prav tako je za posamezno obravnavano tematiko navadno predstavljeno tudi stanje v pravoslavni ali s pravoslavljem povezani teološki literaturi zadnjih desetletij. Glede odnosa med katoliško in pravoslavno Cerkvijo se pojavlja stališče, da je njuna največja medsebojna razlika odnos do duhovnega in pravnega prvenstva rimskega škofa oziroma papeža.⁵⁰ Čeprav Solovjov ni osrednja tema *Cerkve*, predstavlja skupaj z Aleksejem Homjakovom, do katerega Grivec zavzema bistveno bolj polemično stališče, največkrat omenjenega avtorja – naveden je kar devetkrat.⁵¹ Po Grivčevih besedah se njegovi »globoki spisi prištevajo deloma k pravoslavni de-

47 Prav tam, str. 256–258.

48 Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 949.

49 Prav tam.

50 Grivec, *Cerkve*, str. 13, 26; Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 949–950.

51 Grivec, *Cerkve*, str. 20, 26, 39, 54, 96–97, 115–117, 190–192, 267–268, 362–363.

loma h katoliški književnosti.«⁵² V tem kontekstu se Grivec posebej ustavlja pri potrebnosti priznavanja papeža kot naslednika apostola Petra, ki mu je Kristus podelil oblast nad vidno ali zemeljsko Cerkvijo. Prav tako se posebej ustavlja pri potrebnosti družbene angažiranosti Cerkve, zlasti njenih laičkih udov, ki na tak način Kristusovo oznanilo širijo na vsa področja človekove dejavnosti.⁵³ Na podlagi omenjenega se kot ključna točka Grivčeve recepcije Solovjova kaže naslednji odlomek:

»Vladimir Solovjev jako duhovito [proniciljivo] piše o nezmotnosti Petra in njegovih naslednikov. /.../ Pokazalo se je, da nezmotna cerkev ne more biti zgrajena niti na občnem glasovanju vse množice vernikov, niti na vesoljnem cerkvenem zboru (apostolov, škofov) brez vrhovnega poglavarja. Samo Peter je odgovoril, ne kot izraz mnenja drugih apostolov, marveč po razsvetljenju božjem.⁵⁴ En človek kot poglavar cerkve s pomočjo božjo odgovarja za vse. To se ponavlja v krščanski zgodovini. /.../ Samo v edinstvu s Petrovo skalo more cerkev zbirati pravilne cerkvene zборе in avtentično izražati verske resnice. *Zakaj vzhodna cerkev že tisoč let molči?*⁵⁵ /.../ Kadar Peter molči, takrat so tudi drugi apostoli nemi, in oglašajo se samo kriva človeška mnenja. /.../ Negacija papeževe nezmotnosti vede k absurdnosti. Odvzemite cerkvi središče Rim, in edinstvena čreda in vojska Kristusova razpade v ločene pokrajinske (državne) cerkve, zaslužnjene po narodnih, državnih in zemskih elementih.«⁵⁶

Grivec skupaj s Solovjovom opozarja na doktrinarno okamnelost pravoslavne Cerkve.⁵⁷ Odkar je ločena od katoliške, naj bi obstajala kot skupnost formalno povezanih, a dejansko razdrobljenih regionalnih ali nacionalnih Cerkva, ki so zaradi izgubljene umeščenosti v univerzalno in pod papeževim vodstvom povezano cerkveno oblast prisiljene zgolj ohranjati dediščino prvega tisočletja enotnega krščanstva. Od tod po Solovjovu in Grivcu sledi, da je uradna pravoslavna dogmatika v temelju skladna s katoliško, pomembnejše razlike naj bi izhajale iz posameznih neobvezujočih teoloških mnenj, ki pa so se na krščanskem Vzhodu uveljavila zaradi kulturnih in zgodovinskih okoliščin.⁵⁸

52 Prav tam, str. 20.

53 Grivec, *Cerkev*, str. 39, 54, 96–97, 115–116, 190–192, 267–268; Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 950.

54 Mt 16,13–20; Mr 8,27–30; Lk 9,18–21.

55 To se nanaša na dejstvo, da pravoslavna Cerkev v nasprotju s katoliško v drugem tisočletju ni sklicala nobenega cerkvenega zbora, ki bi mu pripisala status vesoljnega oziroma ekumenskega in v tem pogledu na ravni zavezujočih odločitev razvijala svoj nauk. Pravoslavna Cerkev priznava zgolj sedem ekumenskih koncilov – od prvega nikejskega (325) do vključno drugega nikejskega (787). O pomenu sedmih ekumenskih koncilov za samorazumevanje in pravno ureditev pravoslavne Cerkve: Dimšo Perić, *Crkveno pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2006, str. 40–45.

56 Grivec, *Cerkev*, str. 267–268.

57 Alenka Arko, Franc Grivec in vzhodna teologija, *Grivčev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2003, str. 206–207; Hans Urs von Balthasar, *Herrlichkeit: Eine Theologische Ästhetik*, zv. 2: *Fächer der Stile*, Einsiedeln: Johannes Verlag, 1962, str. 698–700.

58 Malmenvall, *Ekleziologija Vladimirja Solovjova*, str. 951.

Vez med Solovjovom in Dostojevskim

V obsežnem in primerjalnem članku Fjodor Dostojevskij in Vlad. Solovjev, ki je bil leta 1931⁵⁹ objavljen v *Bogoslovnem vestniku*, Grivec velikega ruskega misleca zopet obravnava predvsem kot ekleziologa, in sicer zagovornika cerkvene edinosti s pomočjo vrnitve pravoslavne Cerkve v katoliško. Ekleziološko razsežnost prenaša tudi na pisatelja Dostojevskega in mu, podobno kakor Solovjovu, pripisuje preroško intuicijo.⁶⁰ Kljub visokemu vrednotenju Dostojevskega kot pisatelja Grivec poudarja, da imajo njegova literarna dela »v sebi velike duhovne nevarnosti. Ni vsakemu dano, da bi se po tako globokih dvomih in padcih mogel dvigati k luči Kristusovi.«⁶¹ Grivec dodaja, da je »toplo krščansko sočutje do vseh ponižanih in teptanih odlična svetla stran Dostojevskega.«⁶² Temeljno krščansko usmeritev in obenem interpretativno odprtost literature Dostojevskega podkrepljuje z ugotovitvijo, da Dostojevski »postavlja svoje junake drugega proti drugemu, in junaki /.../ disputirajo o najvišjih vprašanjih: o Bogu, o nesmrtnosti, o svobodi, o zlu, o sreči človeštva. /.../ Jedro njegove umetnosti je ognjevita borba idej.«⁶³ S to ugotovitvijo je slovenski profesor že napovedal »polifoničnost« romanov Dostojevskega, o čemer je pozneje obširno pisal znameniti ruski literarni teoretik Mihail Mihajlovič Bahtin (1895–1975) (2007).⁶⁴

Grivec v študiji o Dostojevskem in Solovjovu izpostavlja zlasti dva vidika: na eni strani prijateljske vezi med obema Rusoma,⁶⁵ plodovitost njunega intelektualnega dialoga in »preroško« napoved ruske družbene katastrofe pod podobo revolucije,⁶⁶ na drugi pa relevantnost Dostojevskega z vidika katoliške teologije takratnega časa. Ideje ruskega pisatelja, izražene bodisi v njegovih literarnih delih bodisi publicističnih ali dnevniških zapisih, so za Grivca zanimive toliko, kolikor omogočajo povezanost z idejami Solovjova kot glasnika cerkvene edinosti.⁶⁷ V tem pogledu slovenski proučevalec zavrača »subjektivistično bogoslovje« Dostojevskega, ki je nagnjeno k ruskemu verskemu nacionalizmu, obsojanju vsega, kar prihaja od zahodnega krščanstva, in zmanjševanju pomena cerkvene hierarhije ter razumskega poglobljanja v verske resnice, skladnega s cerkvenim izročilom. Čeprav pri Dostojevskem ceni iskrenost misli in globoko vero v Kristusa, njegovo povzdigovanje mesijanske vloge ruskega naroda in zavračanje katolištva ocenjuje

59 Grivec je to besedilo sestavil ob petdeseti obletnici smrti Dostojevskega (1821–1881).

60 Franc Grivec, Fjodor Dostojevskij in Vlad. Solovjev, *Bogoslovni vestnik* 11, 1931, št. 2–3, str. 97; Malmenvall, Ekleziologija Vladimirja Solovjova, str. 951.

61 Grivec, Fjodor Dostojevskij, str. 102.

62 Prav tam, str. 104.

63 Prav tam, str. 103.

64 Mihail M. Bahtin, *Problemi poetike Dostojevskega*, Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2007; Malmenvall, Ekleziologija Vladimirja Solovjova, str. 951–952.

65 V tem kontekstu Grivec ne pozabi omeniti, da je bil Solovjov govornik na pogrebu Dostojevskega (Grivec, Fjodor Dostojevskij, str. 129–130).

66 Grivec, Fjodor Dostojevskij, str. 101–102, 105, 107–111, 113.

67 Prav tam, str. 99, 113–116.

kot »tragedijo«, tako zanj samega kakor tudi za Rusijo, ki pa naj bi jo presegel edino Solovjov.⁶⁸

Tudi v starejšem članku iz revije *Čas*, objavljenem leta 1918, ki ga je Grivec v celoti posvetil Dostojevskemu in ga naslovil Dostojevskij o pravoslavju in katoličanstvu, se odraža skoraj enako razumevanje in vrednotenje ruskega literata. To sloni tako na prepričanju, da je Dostojevski »najgloblji psiholog med ruski mi pisatelji«, kakor tudi predpostavki, da je poglobitna razlika med katoliško in pravoslavno Cerkvijo v (ne)priznavanju papeške avtoritete. Od tod naj bi izhajalo enostransko povzdigovanje nevidne oziroma mistične razsežnosti Cerkve na pravoslavni strani, čemur je pod vplivom slovanofilov in ruske ljudske vernosti podlegel tudi Dostojevski.⁶⁹ Grivec osrednji prispevek ruskega pisatelja, kakor v primeru Solovjova, prepozna na področju ekzeziologije, saj trdi, da je glavna ideja Dostojevskega, najočitneje izražena v nedokončanem romanu *Bratje Karamazovi*, »ideja Cerkve ali ideja svobodnega vsečloveškega edinstva, svetovnega bratstva v Kristusu«. ⁷⁰ Pri tem opozarja na odrinjenost cerkvene hierarhije v njegovih literarnih in publicističnih delih, kjer ima pri predstavnikih Cerkve sicer vodilno vlogo meništvo, a ne kot pravna, temveč zgolj moralna avtoriteta, »kot šola in zgled krščanskega življenja«. ⁷¹ Za Dostojevskega je namreč nosilec pravovernosti in božje izvoljenosti ruski narod: »Kdor veruje v Boga, veruje tudi v božje ljudstvo. Moč žive vere in duhovna sila ruskega ljudstva je edina zmožna spreobračati brezverce.« ⁷² Poleg tega se v skladu z Dostojevskim verske resnice, na primer obstoj Boga, Kristusovo vstajenje od mrtvih ali nesmrtnost človeške duše, ne morejo razumsko dokazati, temveč jih je mogoče spoznati po veri, notranjem izkustvu in ljubezni. Tudi na tej točki se ruski pisatelj po mnenju slovenskega raziskovalca približuje nazorom slovanofilov, ki napadajo »racionalizem« katoliške teologije in spominjajo na protestantski subjektivizem. ⁷³ Grivec je pri Dostojevskem najbolj kritičen do njegovega protikatoliškega razpoloženja, izraženega na različnih mestih in temelječega na očitkih o »jezuitski pretkanosti« in »posvetnem gospodovanju« katoliške Cerkve, katerega vrhunec je mogoče prepoznati v poglavju Veliki inkvizitor romana *Bratje Karamazovi*. ⁷⁴ Od tod Grivec sklepa: »Čudno je, kako je mogel veliki človekoljub Dostojevskij ponavljati tako strašno obsodbo katoličanstva. /.../ To dejstvo nam je v dokaz, kako globoko se je Rusom vcepila bizantinska mržnja nasproti katoličanstvu.« ⁷⁵

68 Grivec, Fjodor Dostojevskij, str. 106–107, 114–116, 131–136; Malmenvall, Ekzeziologija Vladimirja Solovjova, str. 952.

69 Franc Grivec, Dostojevskij o pravoslavju in katoličanstvu, *Čas: znanstvena revija Leonove družbe*, 12, 1918, št. 1–2, str. 1–3.

70 Prav tam, str. 4.

71 Prav tam.

72 Prav tam, str. 5.

73 Prav tam, str. 6.

74 Prav tam, str. 6–7.

75 Prav tam, str. 8.

Članek Od sv. Tomaža Akvinskega do Vladimira Sergejeviča Solovjeva, ki je bil objavljen leta 1960 v *Zborniku Teološke fakultete*, nasledniku revije *Bogoslovni vestnik*, predstavlja kronološki in vsebinski zaključek Grivčevega proučevanja ruskega misleca.⁷⁶ Tu je povzeto visoko vrednotenje Solovjova, ki naj bi bil »največji ruski filozof, bogonadarjeni pesnik, zanosno idealen glasnik vesoljne cerkvene edinosti, v času, ko je Rusija zaslovela po svoji umetnosti in literaturi ter po političnem ugledu«. ⁷⁷ Kljub splošnemu odobravanju Grivec opozarja na slabosti teologije Solovjova.⁷⁸ Trdi, da je bil Solovjov »že od mladeniških let pod vplivom protestantske nemške filozofije in mistike. Poleg tega je bil trdno prepričan o objektivni resničnosti svojih vizij Sofije, svetovne duše. S to nejasno mistiko je zamegljeval svojo idejo cerkvene edinosti,« ki jo je dodatno »obremenjeval z idejo krščanskega cesarstva in jo s tem odtujeval moderni miselnosti.«⁷⁹ Za ekleziološko najbolj domišljeno besedilo Solovjova označuje razpravo *Veliki spor in krščanska politika*, kjer naj bi ruski mislec »krepko poudaril razliko med večno versko resnico cerkvenega prvenstva, in med zgodovinskimi, časovnimi, človeškimi slabostmi rimskih papežev«. ⁸⁰ V povezavi s papeževim prvenstvom in cerkvenim učiteljstvom izpostavlja, da je po Solovjovu pravoslavna Cerkev »pravoverna, ker uči in mora učiti samo nauk prvih sedmih cerkvenih zborov. Vse drugo pa je le sporen nauk posameznih teologov. /.../ Kjer ni Petra, tam tudi vesoljni cerkveni zbor ni mogoč. Če Peter molči, molči vsa Cerkev in se oglašajo le posamezna zmotna mnenja. Ločena vzhodna Cerkev že nad tisoč let nima živega cerkvenega učiteljstva.«⁸¹ Še bolj pa je obravnavano Grivčevo besedilo pomenljivo zato, ker ekleziologijo Solovjova umešča v širši kontekst katoliških prizadevanj za doktrinarno in pravno zedinjenje oziroma unijo pravoslavja s katolištvom – od koncila v Lyonu leta 1274 in florentinskega koncila leta 1439 vse do papeža Leona XIII. (1878–1903) in Grivčeve sodobnosti.⁸² Na tak način Solovjova pravzaprav razglašča za katoliškega misleca, ki je del večstoletnega uniatskega gibanja. Še več, s takšnim pristopom Grivec uokvirja tudi svoje dolgoletno proučevanje ruskega misleca, saj ga vseskozi dojema prav v luči lastne podpore uniatskih nazorov in slovanske vzajemnosti.⁸³

76 Malmenvall, Ekleziologija Vladimirja Solovjova, str. 952.

77 Franc Grivec, Od sv. Tomaža Akvinskega do Vladimira Sergejeviča Solovjeva, *Zbornik razprav Teološke fakultete v Ljubljani*, 10, 1960, str. 19.

78 Franc Kejžar, Grivec o Solovjovu, *Grivčev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2003, str. 301–302, 304–306.

79 Franc Grivec, Od sv. Tomaža Akvinskega, str. 32.

80 Prav tam, str. 28.

81 Prav tam, str. 30–31.

82 Prav tam, str. 20–25.

83 Malmenvall, Ekleziologija Vladimirja Solovjova, str. 953.

Zaključek

Na podlagi analize Grivčevih del je smiselno znova poudariti uvodno trditev, da predstavlja obravnava modernih ruskih religioznih mislecev, kakršni so bili Homjakov, Solovjov in Dostojevski, eno od nosilnih tem v ustvarjanju slovenskega raziskovalca. Navedena ugotovitev še toliko bolj velja za Solovjova, ki se mu je Grivec posvečal skozi svoje celotno akademsko udejstvovanje, od zgodnjega obdobja na začetku 20. stoletja vse do poznega obdobja v šestdesetih letih.⁸⁴ Grivčeva obravnava ruskih mislecev, ki jo je mogoče razglašati za pionirsko v slovenskem akademskem prostoru, ima še dve ključni značilnosti: raziskovalec se pretežno posveča njihovi ekleziologiji ali (v primeru Dostojevskega) vsaj krščanski razsežnosti njihovih idej, vse to pa vrednoti v luči prizadevanja za edinost kristjanov, združenih v eni vesoljni skupnosti, ki je v Grivčevem primeru katoliška Cerkev. Od tod sledi, da Grivčeva teološka in katoliška težnja »izpodrivata« Grivca kot zgodovinarja in filologa, s čimer slabita celovitost in uravnoteženost njegovih raziskav.⁸⁵ Ekleziologija mu v razmerju do pravoslavne ali s pravoslavljem povezane misli služi kot tista veja teologije, s katero je mogoče najlažje ugotavljati podobnosti in razlike med katoliškim in pravoslavnim krščanstvom, zlasti glede vprašanja papeškega prvenstva, obenem pa odpira možnosti za utemeljevanje (ponovne) cerkvene edinosti. Grivčeve erudicije tako ni mogoče ločevati od Grivca kot ekleziologa in katoliškega duhovnika svojega časa.⁸⁶

V sklopu proučevanja ruskih religioznih mislecev moderne dobe se je Grivec po številu svojih objav največ in po pronicljivosti svojih komentarjev najgloblje posvečal Vladimirju Solovjovu, v katerem je prepoznaval zagovornika zedinjenega krščanstva oziroma sinteze med papeško avtoriteto in odrešenjskim poslanstvom ruskega naroda. Podobno kakor je Solovjov skozi svoje ustvarjanje odražal za takratno rusko visoko kulturo neobičajno dialoško odprtost do katolištva, tako je tudi za Grivca značilen razumevajoč odnos do pravoslavja, med drugim je pri objektivnih dogmatičnih razhajanjih dosledno upošteval družbenozgodovinske in terminološke spremenljivke. Kljub dosledni zavezanosti katoliškemu stališču in kritičnosti do (posameznih) idej Grivčeva tovrstna dela opredeljuje pohvalno vrednotenje iskrene iskalske vneme, teoretične svežine in življenjskega zgleda obravnavanih ruskih avtorjev. V primeru Homjakova izpostavlja, da je »veliki buditelj ruske pravoslavne samozavesti« in »velik mislec«, a »še večji v življenju«, čigar veličina je v »idealnem spajanju verske misli in odločno religioznega življenja«.⁸⁷ Dostojevskega prikazuje kot »najglobljega psihologa med ruskimi

84 Prav tam.

85 Zajc, Franc Grivec (1878–1963), str. 201; Malmenvall, Ekleziologija Vladimirja Solovjova, str. 953–954.

86 Arko, Franc Grivec, str. 198–201, 203; Malmenvall, Ekleziologija Vladimirja Solovjova, str. 954.

87 Grivec, O teologiji, str. 3.

pisatelj»,⁸⁸ katerega najsvetlejša plat je »toplo krščansko sočutje do vseh ponižanih in teptanih«. ⁸⁹ Solovjovu pa medtem vneseno pripisuje položaj »največjega ruskega filozofa, bogonadarjenega pesnika, zanosno idealnega glasnika vesoljne cerkvene edinosti«⁹⁰ in ga pravzaprav razglašča za katoliškega misleca, ki je del večstoletnega uniatskega gibanja. S teološkega vidika je najbolj povedna in drzna Grivčeva podpora stališču Solovjova, da je uradna pravoslavna dogmatika zaradi svoje zgodovinske in pravne »okamnelosti« v temelju skladna s katoliško, pomembnejše razlike naj bi izhajale iz posameznih neobvezujočih teoloških mnenj, ki pa so se na krščanskem Vzhodu uveljavila zaradi kulturnih in zgodovinskih okoliščin.

Viri in literatura

- Arko, Alenka: Franc Grivec in vzhodna teologija, *Grivčev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2003, str. 195–212.
- Bahtin, Mihail M.: *Problemi poetike Dostojevskega*, Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2007.
- Balthasar, Hans Urs von: *Herrlichkeit: Eine Theologische Ästhetik*, zv. 2: *Fächer der Stile*, Einsiedeln: Johannes Verlag, 1962.
- Barnhart, Joe E. (ur.): *Dostoevsky's Polyphonic Talent*, Lanham: University Press of America, 2005.
- Benedik, Metod: Franc Grivec – profesor, *Grivčev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2003, str. 7–25.
- Berdjaev, Nikolaj A.: *Mirosozercanie Dostoevskago*, Praga: YMCA-Press, 1923.
- D'Herbigny, Michel: *Vladimir Solovjev (1853.–1900.)*, Zagreb: Kraljevska zemaljska tiskara, 1919.
- D'Herbigny, Michel: *Vladimir Soloviev (1853–1900): un Newman russe*, Pariz: Gabriel Beauchesne, 1911.
- Dolar, France: Franc Grivec, *Bogoslovni vestnik*, 53, 1993, št. 3, str. 247–263.
- Ghini, Giuseppe: *Imago Dei anthropology in Dostoevsky's The Brothers Karamazov, Church, Communication and Culture*, 2, 2017, št. 3, str. 206–2019.
- Grivec, Franc: *Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod: 863–1963*, Celje: Mohorjeva družba, 1963.
- Grivec, Franc: Ciril-metodijska ideja, *Zbornik razprav Teološke fakultete v Ljubljani*, 11, 1962, str. 47–58.
- Grivec, Franc: *Konstantin und Method: Lehrer der Slaven*, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1960.

88 Grivec, Dostojevskij o pravoslavju, str. 1.

89 Grivec, Fjodor Dostojevskij, str. 104.

90 Grivec, Od sv. Tomaža Akvinskega, str. 19.

- Grivec, Franc: Od sv. Tomaža Akvinskega do Vladimira Sergejeviča Solovjeva, *Zbornik razprav Teološke fakultete v Ljubljani*, 10, 1960, str. 19–35.
- Grivec, Franc: *Vzhodno bogoslovje*, Ljubljana: Cirilsko društvo slovenskih bogoslovcev, 1956.
- Grivec, Franc: *Žitja Konstantina in Metoda*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1951.
- Grivec, Franc: *Cerkev* [druga izdaja], Ljubljana: Ljudska knjigarna, 1943.
- Grivec, Franc: *Zarja stare slovenske književnosti: frisinški spomeniki v zarji sv. Cirila in Metoda*, Ljubljana: Ljudska knjigarna, 1942.
- Grivec, Franc: Solowjew, Wladimir, *Lexikon für Theologie und Kirche*, 1937.
- Grivec, Franc: O teologiji A. S. Homjakova, *Bogoslovni vestnik*, 14, 1934, št. 1, str. 1–25.
- Grivec, Franc: Fjodor Dostojevskij in Vlad. Solovjev, *Bogoslovni vestnik* 11, 1931, št. 2–3, str. 97–142.
- Grivec, Franc: *Cerkveno prvenstvo i edinstvo po bizantinskem pojmovanju*, Ljubljana: samozaložba, 1921.
- Grivec, Franc: *Pravoslavje*, Ljubljana: Apostolstvo sv. Cirila in Metoda, 1918.
- Grivec, Franc: Dostojevskij o pravoslavju in katoličanstvu, *Čas: znanstvena revija Leonove družbe*, 12, 1918, št. 1–2, str. 1–9.
- Grivec, Franc: Vladimir Sergejevič Solovjev, *Čas: znanstvena revija Leonove družbe*, 11, 1917, št. 6, str. 249–263.
- Homjakov, Aleksej S.: *Sočinenija bogoslovskie*, Sankt Peterburg: Nauka, 1995.
- Homjakov, Aleksej S.: *Sočinenija*, zv. 2: *Raboty po bogosloviju* (ur. Vjačeslav A. Košelev), Moskva: Moskovskij filozofskij fond, 1994.
- Hondzinskij, Pavel V.: *Cerkov' ne est' akademija: Russkoe vneakademičeskoe bogoslovie XIX veka*, Moskva: Izdatel'stvo PSTGU, 2017.
- Hondzinskij, Pavel V.: Sinodal'naja reforma i ekklesiologija pervyh slavjanofilov: A. S. Homjakova i Ju. F. Samarina, *Vestnik PSTGU. Bogoslovie, filosofija*, 37, 2011, št. 5, str. 57–70.
- Horužij, Sergej S.: *Opyty iz ruskoj duhovnoj tradicii*, Moskva: Parad, 2005.
- Kasatkina, Tat'jana: Bogoslovie Dostoevskogo: problemy ponimanija i opisanija, *Dostoevskij i mirovaja kul'tura*, 5, 2019, št. 3, str. 16–32.
- Kejžar, Franc: Grivec o Solovjovu, *Grivčev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2003, str. 299–308.
- Kirjuhin, Vadim V.: *Ekkleziologija A. S. Homjakova. Vypusknaja kvalifikacionnaja rabota*, Belgorod: Belgorodskij gosudarstvennyj nacional'nyj issledovatel'skij universitet, Social'no-teologičeskij fakul'tet, 2017.
- Košelev, Vjačeslav A.: *Aleksej Stepanovič Homjakov: Žizneopisanie v dokumentah, rassuždenijah i razyskanijah*, Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2001.
- Kovačič, Lojze: Grivčeva bibliografija, *Grivčev simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2003, str. 39–68.

- Magaril-Il'eva, Tat'jana: Bogoslovie Dostoevskogo v ponimanjih Berdjaeva, *Dostoevskij i mirovaja kul'tura*, 3, 2020, št. 3, str. 117–139.
- Malmenvall, Simon: Dostojevski in Bahtin: širina in omejenost koncepta polifoničnega romana, *Dostojevski in jaz* (ur. Matevž Kos), Ljubljana, 2021, str. 115–124.
- Malmenvall, Simon: Ekleziologija Vladimirja Solovjova v delih Franca Grivca, *Bogoslovni vestnik*, 78, 2018, št. 4, str. 943–956.
- Malmenvall, Simon: Iskanje edinosti in vesoljnosti Cerkve: ekleziologija Vladimirja Solovjova in Georgija Florovskega, *Bogoslovni vestnik*, 75, 2015, št. 2, str. 347–360.
- Müller, Ludolf: Der Einfluss des liberalen Protestantismus auf die russische Laien-theologie des 19. Jahrhunderts, *Kirche im Osten*, 3, 1960, str. 21–32.
- Müller, Ludolf: *Das religionsphilosophische System Vladimir Solovjevs*, Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1956.
- Perić, Dimšo: *Crkveno pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2006.
- Peškov Aleksej A.: Ekleziologija A. S. Homjakova v ocenke akademičeskogo bogoslovija XIX – načala XX vv. (v kontekste svjatootečeskogo nasledija I–III vv.), *Trudy Nižgorodskoj duhovnoj seminarii*, 15, 2017, str. 57–98.
- Scanlan, James P.: *Dostoevsky the Thinker*. Ithaca: Cornell University Press, 2002.
- Spidlik, Tomas: *The Spirituality of the Christian East: A Systematic Handbook*, Kalamazoo: Cistercian Publications, 1986.
- Suttner, Ernst C.: *Offenbarung, Gnade und Kirche bei A. S. Chomjakov*, Würzburg: Augustinus Verlag, 1967.
- Tarasov, Boris N.: *Mysljaščij trostnik: Žizn' i tvorčestvo Paskalja v vosprijatii russkikh filosofov i pisatelej*, Moskva: Jazyki slavjanskih kul'tur, 2009.
- Thompson, David D.: Ecumenism, *Cambridge History of Christianity*, zv. 9 (ur. Hugh McLeod), Cambridge: Cambridge University Press, 2014, str. 50–70.
- Trontelj, Nik: Franc Grivec – ekleziolog in učitelj na Teološki fakulteti UL (ur. Bogdan Kolar), *Učitelji Teološke fakultete za ustanovitev in ohranitev Univerze v Ljubljani*, Ljubljana: Teološka fakulteta, 2019, str. 47–73.
- Vasilenko, Leonid I.: *Vvedenie v russkuju religioznuju filosofiju: Kurs lekcij*, Moskva: Pravoslavnyj Svjato-Tihonovskij Bogoslovskij institut, 2004.
- Zajc, Neža: Uvod v osebno teologijo Franca Grivca – širina in namen Grivčevega preučevanja slovanske pismenosti, *Bogoslovni vestnik*, 78, 2018, št. 4, str. 901–914.
- Zajc, Neža: Franc Grivec (1878–1963) in ruske študije, *Monitor ISH*, 16, 2014, št. 1, str. 195–219.
- Zavitnevič, Vladimir Z.: *Aleksej Stepanovič Homjakov. Trudy Homjakova v oblasti bogoslovija*, Kijev: Tipografija I. I. Gorbunova, 1902.

Povzetek

Čeprav slovenski akademski prostor zaradi svoje majhnosti in tradicionalne umeščenosti v srednjeevropski kulturni krog ne slovi po sistematičnem poznavanju vzhodnega krščanstva, je na tem področju primerno izpostaviti katoliškega teologa in zgodovinarja Franca Grivca (1878–1963). Kot profesorja na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani ga je na podlagi njegovega bogatega raziskovalnega dela mogoče označiti za največjega slovenskega mednarodno uveljavljenega poznavalca vzhodnega krščanstva in delovanja svetih bratov Cirila in Metoda. Pomembna razsežnost njegovega opusa predstavlja tudi odkrivanje teološke misli modernih ruskih avtorjev Alekseja Stepanoviča Homjakova (1804–1860), Fjodorja Mihajloviča Dostojevskega (1821–1881) in Vladimirja Sergejeviča Solovjova (1853–1900). Grivčeva obravnava omenjenih treh piscev pomeni prvo osvetlitev ruskih klasikov s teološkega zornega kota v slovenskem jeziku. Pričujoči članek je tako posvečen prav analizi Grivčeve recepcije teološke misli Homjakova, Dostojevskega in Solovjova, zlasti na področju nauka o Cerkvi (ekleziologije), odnosa do slovanskih narodov in uveljavljanja krščanskih načel v družbi. V članek so pritegnjena izbrana reprezentativna dela o treh ruskih mislecih, ki jih je Grivec sestavljal skozi svoje celotno akademsko udejstvovanje.

Slovenski proučevalec se največ in najgloblje posveča Solovjovu, v katerem prepozna zagovornika zedinjenega krščanstva oziroma sinteze med papeško avtoriteto in odrešenjskim poslanstvom ruskega naroda. Za Grivca je značilen razumevaajoč odnos do pravoslavja, med drugim pri objektivnih dogmatičnih razhajanjih dosledno upošteva družbenozgodovinske in terminološke spremenljivke. Kljub dosledni zavezanosti katoliškemu stališču in kritičnosti do (posameznih) idej Grivčeva tovrstna dela opredeljuje pohvalno vrednotenje iskalske vneme, teoretične svežine in življenjskega zgleda ruskih avtorjev. V primeru Homjakova izpostavlja, da je »veliki buditelj ruske pravoslavne samozavesti«, čigar veličina je v »idealnem spajanju verske misli in odločno religioznega življenja«. Dostojevskega prikazuje kot »najglobljega psihologa med ruskimi pisatelji«, katerega najsvetlejša plat je »toplo krščansko sočutje do vseh ponižanih in teptanih«. Solovjovu pa medtem vneseno pripisuje položaj »največjega ruskega filozofa« in ga pravzaprav razglašja za katoliškega misleca, ki je del večstoletnega uniatskega gibanja. S teološkega vidika je najbolj povedna in drzna Grivčeva podpora stališču Solovjova, da je uradna pravoslavna dogmatika zaradi svoje zgodovinske in pravne »okamnelosti« v temelju skladna s katoliško, pomembnejše razlike naj bi izhajale iz posameznih neobvezujočih teoloških mnenj, ki pa so se na krščanskem Vzhodu uveljavila zaradi kulturnih in zgodovinskih okoliščin.

*Zusammenfassung***Franc Grivec und die Anfänge des akademischen Studiums des russischen theologischen Denkens in Slowenien****Simon Malmenvall**

Obwohl der slowenischer akademischer Raum aufgrund seiner geringen Größe und seiner traditionellen Lage im mitteleuropäischen Kulturkreis nicht für seine systematische Kenntnis des östlichen Christentums bekannt ist, ist es angebracht, auf den katholischen Theologen und Historiker Franc Grivec (1878–1963) hinzuweisen. Als Professor an der Theologischen Fakultät der Universität Ljubljana kann er aufgrund seiner reichen Forschungsarbeit als der größte slowenische international renommierte Kenner des östlichen Christentums und des Werkes der heiligen Brüder Kyryll und Method bezeichnet werden. Eine wichtige Dimension seines Oeuvres ist auch die Erforschung des theologischen Denkens der modernen russischen Autoren Alexei Stepanowitsch Chomjakow (1804–1860), Fjodor Michailowitsch Dostojewski (1821–1881) und Wladimir Sergejewitsch Solowjow (1853–1900). Grivecs Behandlung der drei Schriftsteller stellt die erste Beleuchtung russischer Klassiker aus theologischer Sicht in slowenischer Sprache da.

Der Beitrag widmet sich der Analyse von Grivecs Rezeption des theologischen Denkens von Chomjakow, Dostojewsky und Solowjow, insbesondere im Bereich der Kirchenlehre (Ekklesiologie), der Haltung gegenüber slawischen Völkern und der Durchsetzung christlicher Prinzipien in der Gesellschaft. Der Beitrag enthält ausgewählte repräsentative Werke über drei russische Denker, die Grivec während seiner gesamten akademischen Laufbahn verfasst hat.

Am intensivsten widmet sich der slowenischer Forscher dem Autoren Solowjow, in dem er den Verfechter eines vereinten Christentums oder einer Synthese zwischen päpstlicher Autorität und der erlösenden Mission der russischen Nation anerkennt. Grivec zeichnet sich durch eine verständnisvolle Haltung gegenüber der Orthodoxie aus, unter anderem berücksichtigt er konsequent soziohistorische und terminologische Variablen in objektiven dogmatischen Differenzen. Trotz seines konsequenten Bekenntnisses zur katholischen Position und seiner Kritik an (individuellen) Ideen zeichnen sich Grivecs Werke dieser Art durch eine lobenswerte Bewertung von Sucheifer, theoretischer Frische und dem Lebensbeispiel russischer Autoren aus. Im Fall Chomjakow weist er darauf hin, dass er „ein großer Erwecker des russisch-orthodoxen Selbstbewusstseins“ sei, dessen Größe in „der idealen Verschmelzung von religiösem Denken und entschlossenem religiösen Leben“ liege. Er porträtiert Dostojewski als „den tiefsten Psychologen unter den russischen Schriftstellern“, dessen hellste Seite „warmes christliches Mitgefühl für alle Gedemütigten und Zertretenen“ ist. Solowjow schreibt er derweil die Position des „größten Philosophen Russlands“ zu und erklärt ihn tatsächlich zu einem katholischen Denker, der Teil einer jahrhundertalten uniatischen Bewegung ist. Aus theologischer Sicht ist Grivecs aufschlussreichste und gewagteste Unterstützung die Ansicht Solowjows, dass das offizielle orthodoxe Dogma aufgrund seiner historischen und rechtlichen „Versteinerung“ grundsätzlich mit dem Katholizismus übereinstimmt. Erhebliche Unterschiede sollen sich aus einzelnen unverbindlichen theologischen Meinungen ergeben haben, die sich jedoch im christlichen Osten aufgrund kulturhistorischer Umstände durchgesetzt haben.